

Οικονομικά Δίκτυα – Επιχειρηματικές Συστάδες: Αναγκαιότητα και Προοπτικές

Γεώργιος Μπλάνας

Τμήμα Διοίκησης Επιχειρήσεων ΤΕΙ Λάρισας

blanas@teilar.gr

Περίληψη

Στην παρούσα εργασία αρχικά αναλύουμε την έννοια του οικονομικού δικτύου ως μία έκφανση του πληροφοριακού δικτύου.

Στη συνέχεια περιγράφουμε την οργάνωση και τις ιδιότητες ενός οικονομικού δικτύου και προχωρούμε στην σύγκριση των οικονομικών δικτύων και των επιχειρηματικών συστάδων όπου παρατηρείται μια σύγχυση στη βιβλιογραφία.

Τέλος παραθέτουμε συνοπτικά δύο μελέτες περιπτώσεων επιχειρηματικών σχεδίων όπου υπάρχει η δυνατότητα ανάπτυξης οικονομικών δικτύων με πιθανότητα μετεξέλιξης σε επιχειρηματικές συστάδες στη χώρα μας.

Λέξεις κλειδιά: οικονομικά δίκτυα, επιχειρηματικές συστάδες

Εισαγωγή

Τα οικονομικά δίκτυα όπως και όλα τα δίκτυα είναι δυνατό να θεωρηθούν ως μια έκφανση των πληροφοριακών δικτύων (Μπλάνας, 2003) με την ιδιαιτερότητα ότι οι μεταδιδόμενες μεταξύ των κόμβων πληροφορίες είναι προσανατολισμένες κυρίως σε οικονομικά θέματα, λαμβάνοντας υπόψη ότι πολλά θέματα και πληροφορίες μη οικονομικής φύσης μπορεί να έχουν σημαντικές οικονομικές επιπτώσεις.

Το πληροφοριακό δίκτυο ή δίκτυο πληροφορικοποίησης βασίζεται στην έννοια του πληροφοριακού πεδίου. Το πληροφοριακό πεδίο αποτελεί μια αναγνωρισμένη σφαίρα επιρροής, ιδιοκτησίας και ελέγχου των πληροφοριών, των προδιαγραφών τους, της μορφοποίησης, της εκμετάλλευσης και της επεξήγησής τους. Το επιστημονικό πεδίο συνήθως ελέγχεται από επιστημονικές ή επιχειρηματικές κοινότητες που παρέχουν τη γνωστική βάση που καθορίζει και επικυρώνει τα νοήματα και τη σημασία που επισυνάπτεται στις πληροφορίες. Η ύπαρξή του σηματοδοτείται από την δυνατότητα ελέγχου της ροής των πληροφοριών, την δυνατότητα διαμερισματοποίησης των πληροφοριακών πόρων, την ιδιοσυγκρασία των πληροφοριακών προδιαγραφών και την ηγεμονία των επιστημονικών θεσμών που καθορίζουν το είδος και την επεξήγηση των πληροφοριών (Thompson, 1967).

Το οικονομικό δίκτυο αποτελεί την αντανάκλαση των οικονομικών συσχετίσεων ενός ευρύτερου πληροφοριακού δικτύου στο οποίο μπορεί να αναπτυχθούν πολλαπλές άλλες συσχετίσεις με πολιτικό ή και κοινωνικό χαρακτήρα. Σημαντικά χαρακτηριστικά του οικονομικού δικτύου είναι τα ακόλουθα (Coombs, Richards, Saviotti & Walsh, 1996):

- Ανάπτυξη, έλεγχος, προτυποποίηση πληροφορικών πεδίων.
- Ανάπτυξη, εξέλιξη οργανωτικών μορφών.
- Ανάπτυξη, εξέλιξη διοικητικών λειτουργιών.
- Ανάπτυξη, εξέλιξη στρατηγικών συμμαχιών.
- Ανάπτυξη, εξέλιξη πόλων ανταγωνισμού.

Ο αριθμός των συσχετίσεων που μπορεί να ελέγξει μια επιχείρηση ή ένας οργανισμός γενικότερα είναι περιορισμένος. Η εξέλιξη μιας επιχείρησης μέσα σε ένα οικονομικό δίκτυο βασίζεται σε σημαντικό βαθμό στην ικανότητά της να επιλέγει τον αριθμό και το είδος των συνεργασιών και των πληροφοριακών διασυνδέσεων ώστε να επιτυγχάνει την αποτελεσματικότερη ικανοποίηση των στόχων της.

Οικονομικά Δίκτυα

Τα οικονομικά δίκτυα περιλαμβάνουν πολλαπλούς κόμβους που αποτελούν οργανισμούς ή μέρη αυτών. Επιδεικνύουν κάποιο βαθμό δομικής ευστάθειας αλλά εκτείνονται πέρα από τις τυπικές διασυνδέσεις και τις νομοθετημένες εξαρτήσεις. Η αναπτυσσόμενη θεσμική έλξη βασίζεται σε δεσμούς εξουσίας, σχέσεις ανταλλαγών και συνασπισμούς βασισμένους σε κοινά ενδιαφέροντα και οικονομικά συμφέροντα. Η αποτελεσματικότητά τους εξαρτάται από την ικανότητα μετασχηματισμού της αναπτυσσόμενης δικτυακής γνώσης σε καλές πρακτικές ανάπτυξης οικονομικών συναλλαγών. Οι διασυνδέσεις αφορούν τις αναπτυσσόμενες σχέσεις ένταξης σε διαφορετικές αγορές, τις σχέσεις με τους προμηθευτές και τους ανταγωνιστές, τις σχέσεις με τους τοπικούς και εθνικούς επιχειρηματικούς φορείς και τους δημόσιους οργανισμούς λήψης αποφάσεων (Best, 1990).

Μια επιχείρηση ως κόμβος ενός οικονομικού δικτύου συμμετέχει στην πρόσβαση, ανάπτυξη, και έλεγχο των πληροφοριακών πεδίων που επηρεάζουν την οικονομική της ανάπτυξη αλλά και γενικότερα την βιωσιμότητα και την υπόστασή της.

Σημαντικό βασικό στοιχείο στρατηγικής μιας επιχείρησης μέλους ενός οικονομικού δικτύου είναι η επιλογή των κρίσιμων κόμβων (οργανισμών ή τμημάτων) με τους οποίους θα επιτύχει τη μεγιστοποίηση του αποτελέσματος και την ελαχιστοποίηση του κόστους. Ένα δεύτερο σημαντικό στρατηγικό στοιχείο για μια επιχείρηση που ανήκει σε ένα οικονομικό δίκτυο είναι η επιλογή εκείνων των στρατηγικών δικτυώσεων που είναι χρήσιμες για τη διασφάλιση της βιωσιμότητας, ήτοι η συμμετοχή της σε δίκτυα καινοτομίας. Ένα τρίτο επίπεδο στρατηγικής αποτελεί η συνεχής βελτίωση της διαχειριστικής ικανότητας και διοικητικής ωριμότητας της επιχείρησης με στόχο το επίπεδο παραγωγής δικής του τεχνογνωσίας και την επίτευξη επιπέδου διεθνούς αριστείας με βάση την ανατροφοδότηση που μπορεί να λάβει από συγκριτικές αξιολογήσεις με κόμβους υψηλής ωριμότητας (Μπλάννας, 2003).

Μια μικρότερη επιχείρηση δεν έχει τους απαιτούμενους πόρους και τις κατάλληλες οικονομίες κλίμακας και σκοπού με τις οποίες οι μεγαλύτερες επιχειρήσεις μπορούν και επηρεάζουν το οικονομικό και πολιτικό τους περιβάλλον. Η συνεργασία με άλλες μικρομεσαίες επιχειρήσεις είναι αναγκαία για την ανάπτυξη στρατηγικών δυνατοτήτων και τη μείωση των επιχειρηματικών κινδύνων. Η συμμετοχή μιας επιχείρησης σε ένα οικονομικό δίκτυο μπορεί να επιφέρει τα ακόλουθα θετικά οικονομικά αποτελέσματα (Teece, 1987; Powel & Smith-Doert, 1994):

- Την ειδίκευση σε συμπληρωματικές προς τους άλλους κόμβους παραγωγικές και γενικότερα οικονομικές δραστηριότητες.

- Την λήψη ενημέρωσης σε πραγματικό χρόνο σε κρίσιμη γνώση που ίσως αργήσει να αποθηκευτεί και να τυποποιηθεί ώστε να είναι δυνατό να ληφθεί με οργανωμένες διαδικασίες.
- Την βελτίωση των δυνατοτήτων εξεύρεσης κατάλληλου εργατικού δυναμικού με τις ζητούμενες γνώσεις και δεξιότητες στο ζητούμενο χρόνο
- Την ανάπτυξη κρίσιμων μαζών εύκαμπτης παραγωγικής δυναμικότητας στην περιοχή του οικονομικού δικτύου με αποτέλεσμα την αύξηση της διεθνούς ανταγωνιστικότητας όλων των συμμετεχόντων.
- Την μείωση κόστους της αντιπροσώπευσης των μελών του δικτύου σε διεθνείς εξαγωγικές δραστηριότητες.
- Την μείωση του κόστους προμηθειών στις περιπτώσεις οργάνωσής τους από το οικονομικό δίκτυο.
- Την βελτίωση της ποιότητας λόγω της άμεσης και συνεχούς ανάδρασης των τυπικών και άτυπων συγκριτικών αξιολογήσεων.

Για να είναι δυνατή η αποτελεσματική δικτύωση μιας επιχείρησης είναι απαραίτητο αυτή να έχει επιτύχει σε ικανοποιητικό βαθμό τα ακόλουθα (Thorelli, 1986; Zander & Kogut, 1992):

- Καινοτομία
- Τεχνολογική Ευκαμψία
- Διαφοροποίηση
- Επίπεδη Οργάνωση
- Ανθρώπινο δυναμικό με πολλαπλές και εξειδικευμένες δεξιότητες
- Εμπιστοσύνη
- Ομαδική Συνεργασία
- Αποτελεσματική Χωροθέτηση

Η ένταξη μιας επιχείρησης σε ένα οικονομικό δίκτυο σήμερα είναι ο μόνος τρόπος για να ανταποκριθεί στον ανταγωνισμό των οικονομιών κλίμακας των μεγάλων επιχειρήσεων και ταυτόχρονα να διατηρήσει τις οικονομίες σκοπού που την χαρακτηρίζουν ως μία μικρομεσαία ευέλικτη επιχείρηση (Best, 1990).

Επιχειρηματικές συστάδες

Οι επιχειρηματικές συστάδες είναι μια μορφή οικονομικών δικτύων που έχουν αναπτυχθεί μέσα από πολιτικο-κοινωνικο-οικονομικές διαχρονικές εξελίξεις που έχουν οδηγήσει σε επιλεκτική δικτύωση με συγγενείς επιχειρήσεις αλληλοσυμπληρούμενες και πιθανά ανταγωνιστικές. Τα ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα των επιχειρηματικών συστάδων βασίζονται στην γεωγραφική, πολιτιστική και θεσμική εγγύτητα των συνεργαζόμενων αλλά ταυτόχρονα ανταγωνιζόμενων επιχειρήσεων (Cooke, 2001).

Στην περίπτωση των επιχειρηματικών συστάδων, η άμεση ανατροφοδότηση της άτυπης συγκριτικής αξιολόγησης μεταξύ των συνεργαζόμενων και ανταγωνιζόμενων επιχειρήσεων έχει οδηγήσει σε εξειδικευμένες δεξιότητες και γνώσεις που έχουν αναπτυχθεί και εξελίσσονται με μη αναπαραγόμενες πολλές φορές άτυπες καινοτομικές διαδικασίες επί μακρό χρονικό διάστημα. Στην ανάπτυξή τους συνέβαλε κατά πολύ η έγκαιρη διεθνής εξαγωγική τους δραστηριότητα και η συνεχής βελτίωση της αναγνωρισιμότητάς τους (Porter, 1998).

Στην ακαδημαϊκή βιβλιογραφία υπάρχει μια σύγχυση σχετικά με την αντιδιαστολή των εννοιών του οικονομικού δικτύου και της επιχειρηματικής συστάδας (Cooke, 2001). Η έννοια του οικονομικού δικτύου εντοπίζεται περισσότερο στην διοικητική επιστήμη σε θέματα που αφορούν την έρευνα των οργανωτικών αποστάσεων ενώ η έννοια της επιχειρηματικής συστάδας απαντάται περισσότερο σε έρευνες που αφορούν την οικονομική ανάπτυξη γεωγραφικών περιοχών (Forsman & Solitander, 2003). Στην παράγραφο που ακολουθεί προσπαθούμε να ξεδιαλύνουμε τις όποιες διαφορές μπορεί να υπάρχουν μεταξύ των δύο εννοιών.

Σύγκριση οικονομικών δικτύων και επιχειρηματικών συστάδων

Η παρατηρούμενη σύγχυση μεταξύ των δύο εννοιών και η έλλειψη ικανοποιητικής διάκρισης των εννοιών των οικονομικών δικτύων σε σχέση με τις επιχειρηματικές συστάδες οφείλεται εν μέρει στην πολυπλοκότητα και την ασάφεια των εννοιών της επιχειρηματικής συστάδας (Martin & Sunley, 2003) και του οικονομικού δικτύου (Nohria, 1992).

Από τις ελάχιστες προσπάθειες διάκρισης των δυο εννοιών διακρίνουμε αυτές του Rosenfeld (1997) και του Cooke (2001) όπου βέβαια οι προσπάθειες και των δύο συγγραφέων είναι περισσότερο προσανατολισμένες στην διευκρίνιση της επιχειρηματικής συστάδας σε σχέση με το οικονομικό δίκτυο.

Σύμφωνα με τους ανωτέρω συγγραφείς και με βάση τους ορισμούς που δώσαμε στις προηγούμενες παραγράφους, μπορούμε να διακρίνουμε τις ακόλουθες διαφοροποιήσεις των δικτύων και των συστάδων ανάλογα με μια σειρά χαρακτηριστικών, ως ακολούθως:

- Τα δίκτυα έχουν κοινούς επιχειρηματικούς σκοπούς ενώ οι συστάδες έχουν οράματα που αναπτύσσονται με συλλογικό τρόπο.
- Η κλίμακα ανάπτυξης ενός δικτύου είναι περιορισμένη μεταξύ των συμμετεχόντων μελών ενώ μια συστάδα μπορεί να αναπτυχθεί σε πολύ μεγάλο αριθμό επιχειρήσεων.
- Η συμμετοχή σε ένα δίκτυο είναι περιορισμένη στα επίσημα μέλη ενώ σε μια συστάδα είναι ανοιχτή και πολλές φορές ανεπίσημη. Η συμμετοχή σε ένα δίκτυο διέπεται από κάποιου είδους επίσημη συμφωνία συμβολαιογραφικού τύπου ενώ στη συστάδα αναπτύσσεται άτυπα με βάση τις υφιστάμενες στην περιοχή κοινωνικές αξίες και εξελίσσεται με την ανάπτυξη της ανταποδοτικότητας.
- Οι αναπτυσσόμενες σχέσεις μεταξύ των μελών είναι ανταγωνιστικές και στις δύο περιπτώσεις. Στα δίκτυα ο ανταγωνισμός είναι αποτέλεσμα της συνεργασίας ενώ στις συστάδες ανταγωνισμός και συνεργασία συνυπάρχουν.
- Τα δίκτυα επιτρέπουν την πρόσβαση σε προμηθευτές και αγορές σε χαμηλό κόστος ενώ οι συστάδες προσελκύουν την ανάπτυξη των προμηθειών και των αγορών στην περιοχή τους.
- Τα δίκτυα έχουν τη δυνατότητα να διευκολύνουν τη συμμετοχή σε πιο απαιτητικά επίπεδα επιχειρηματικότητας ενώ οι συστάδες συνήθως προσελκύουν επιχειρήσεις παρόμοιων ή σχετικών ικανοτήτων.

Μπορούμε να θεωρήσουμε ότι η ύπαρξη δυνατότητας συμμετοχής πολύ μεγαλύτερου αριθμού επιχειρήσεων σε μια συστάδα απότι σε ένα δίκτυο οφείλεται στην μορφή και τις διαδικασίες μετάδοσης της πληροφορίας, ήτοι: Σε ένα δίκτυο, συλλέγεται και μεταδίδεται με οργανωμένο τρόπο στα

κατάλληλα επίπεδα της διοίκησης μόνον η πληροφορία που είναι κωδικοποιήσιμη και χρήσιμη για την εξυπηρέτηση των στόχων του δικτύου. Σε μια συστάδα, οι πληροφορίες είναι συχνά μη κωδικοποιήσιμες και μπορεί συχνά να διαχέονται μεταξύ των εργαζομένων των επιχειρήσεων μέσω μη οργανωμένων διαδικασιών που συχνά είναι αποτέλεσμα κοινωνικών διεργασιών. Σε ένα οικονομικό δίκτυο το κόστος συλλογής και διάχυσης της πληροφορίας αυξάνεται εκθετικά με τον αριθμό και το μέγεθος των πληροφοριών που θα πρέπει να κωδικοποιηθούν και να μεταδοθούν με οργανωμένο τρόπο αλλά και να φιλτραριστούν από τα διάφορα επίπεδα οργάνωσης και διοίκησης των συνεργαζόμενων επιχειρήσεων. Σε μια επιχειρηματική συστάδα η πληροφορία είναι άτυπη, δεν κωδικοποιείται και διαχέεται με επιλεκτικό τρόπο από και προς αυτούς τους εργαζόμενους που συμμετέχουν στις αντίστοιχες διαδικασίες.

Τα Οικονομικά Δίκτυα ξεπερνούν μια γεωγραφική περιοχή και βασίζονται στις Τεχνολογίες Πληροφορικής και Επικοινωνιών, ενώ οι Επιχειρηματικές Συστάδες αναπτύσσονται και εξελίσσονται σε μια γεωγραφική περιοχή. Ένα σημαντικό θέμα έρευνας που ακόμη και σήμερα δεν έχει απαντηθεί πλήρως είναι αν ο χώρος είναι περισσότερο κρίσιμος για την ανταγωνιστικότητα μιας επιχείρησης ή η δικτύωσή της με άλλες επιχειρήσεις (Castells, 1996). Είναι γνωστό ότι ο χώρος είναι σημαντικός για την ανάπτυξη της μάθησης και της καινοτομίας ενώ η δικτύωση για την διάχυση και την μετάδοση της γνώσης.

Οικονομικό Δίκτυο ή Επιχειρηματική Συστάδα;

Μια επιχειρηματική συστάδα δεν μπορεί να αποτελέσει το βέβαιο αποτέλεσμα μιας οργανωτικής ή διοικητικής προσπάθειας. Ενώ τα οικονομικά δίκτυα βασίζονται σε τεχνητές επανα-προγραμματιζόμενες συσχετίσεις, οι επιχειρηματικές συστάδες είναι συλλογικοί οργανισμοί με εξέλιξη που έχει πολλά χαοτικά χαρακτηριστικά που χαρακτηρίζουν τα κοινωνικά και τα βιολογικά συστήματα. Με λίγα λόγια, ακόμη και να επιθυμούμε διακαώς να σχηματιστούν συστάδες, δεν μπορούμε ποτέ να είμαστε βέβαιοι ότι θα αναπτυχθούν με βεβαιότητα. Όσα διοικητικά και οργανωτικά μέτρα και αν λάβουμε, αυξάνουμε απλώς την πιθανότητα να δημιουργηθούν οι κατάλληλες συνθήκες ανάπτυξης μιας βιώσιμης επιχειρηματικής συστάδας αν τα μέτρα αυτά είναι προς την σωστή κατεύθυνση.

Η δομή ενός οικονομικού δικτύου είναι κωδικοποιήσιμη και αντιγράψιμη, σε αντίθεση με την δομή μιας επιχειρηματικής συστάδας που έχει χαοτικά χαρακτηριστικά και συνεπώς μη κωδικοποιήσιμη δομή. Βέβαια, τα εργαλεία κωδικοποίησης των δικτύων μπορούν να χρησιμοποιηθούν για να επεξηγήσουν σε σημαντικό βαθμό την βασική ανάπτυξη και λειτουργία των συστάδων.

Η σημερινή δεινή θέση πολλών μικρομεσαίων επιχειρήσεων αναγνωρίζεται πλέον ότι μπορεί να βελτιωθεί μόνον με συνέργειες που αναπτύσσονται από τη συμμετοχή τους σε επιτυχημένα οικονομικά δίκτυα. Η συμμετοχή όμως σε ένα επιτυχημένο δίκτυο αλλά και η δημιουργία και η επιτυχία ενός οικονομικού δικτύου απαιτούν ανώτερες γνώσεις και δεξιότητες διοίκησης και οικονομίας. Άρα είναι προφανές ότι το πρόβλημα της ανταγωνιστικότητας μεταφέρεται από τις μεμονωμένες επιχειρήσεις στα οικονομικά δίκτυα.

Τι είναι καλύτερο για μια επιχείρηση, να είναι μέλος ενός οικονομικού δικτύου ή μιας επιχειρηματικής συστάδας; Κατ' αρχήν δεν αποκλείει το ένα

το άλλο. Μια επιχείρηση μπορεί να είναι μέλος μιας επιχειρηματικής συστάδας και να επιλέγει να συμμετέχει σε ένα ή περισσότερα οικονομικά δίκτυα. Όμως δεν μπορεί εύκολα μια επιχείρηση να αποτελέσει μέρος μιας επιτυχημένης επιχειρηματικής συστάδας εκτός αν ιδρύσει ένα τμήμα της ή μεταφερθεί σε γεωγραφική περιοχή όπου ήδη υπάρχει μία επιτυχημένη συστάδα στον τομέα της και αποφασίσει να λειτουργήσει και να αναπτυχθεί με τους ίδιους όρους που λειτουργούν ήδη τα υπόλοιπα μέλη, και φυσικά αναμείνει επί αρκετό χρόνο την διαδικασία ενσωμάτωσής της. Όπως και για τοπικές επιχειρηματικές συστάδες με μειωμένη διεθνή ανταγωνιστικότητα, οι συνδέσεις των μελών τους με διεθνή οικονομικά δίκτυα προμηθευτών ή αγορών είναι ίσως ο μόνος τρόπος για την επιβίωσή τους.

Χρειαζόμαστε λοιπόν επιχειρηματικές συστάδες που να μπορούν να συμμετάσχουν σε οικονομικά δίκτυα αλλά και οικονομικά δίκτυα που να μπορούν να αποτελέσουν θερμοκοιτίδες ανάπτυξης επιτυχημένων επιχειρηματικών συστάδων. Ένα σημαντικό στοιχείο είναι η συμμετοχή σε οικονομικά δίκτυα με επιχειρήσεις που έχουν διεθνή παρουσία και ανταγωνιστικότητα και όχι μόνον με επιχειρήσεις που βρίσκονται στον ίδιο γεωγραφικό χώρο ή συστάδα ώστε να αποφευχθεί ο εγκλωβισμός και η συρρίκνωση (Asheim & Isaksen 2002). Πρέπει να έχουμε πάντοτε υπόψη μας ότι μια συστάδα αποτελεί μεν την καλύτερη περιοχή άμεσης διάχυσης γνώσης, ιδιαίτερα της μη κωδικοποιήσιμης, αλλά δεν περιέχει υποχρεωτικά και το είδος ή το επίπεδο ποιότητας της γνώσης που είναι αναγκαία για την επίτευξη διεθνούς ανταγωνιστικότητας. Αυτό γίνεται μόνον σε συστάδες που είναι διεθνώς ανταγωνιστικές και έχουν συμπληρωματικότητες που υποστηρίζονται από τη συμμετοχή τους σε διεθνή δίκτυα διάχυσης και μεταφοράς γνώσης. Για τις υπόλοιπες περιπτώσεις όπου οι συστάδες δεν έχουν σημαντική διεθνή παρουσία, η δικτύωση μόνον μεταξύ των επιχειρήσεων της συστάδας έχει μικρές αποδόσεις συμπληρωματικότητας που δεν μπορούν να υπερβούν συγκεκριμένα όρια (Boschma & Lambooy, 2002).

Ένα οικονομικό δίκτυο μπορεί να εξελιχθεί σε πολλαπλές επιχειρηματικές συστάδες όπως είναι για παράδειγμα τα επιτυχημένα ιαπωνικά *keiretsu* που είναι οργανωμένα οικονομικά δίκτυα βιομηχανικών επιχειρήσεων που οδήγησαν στην ανάπτυξη επιτυχημένων επιχειρηματικών συστάδων με τη μορφή βιομηχανικών περιοχών.

Επιτυχημένες επιχειρηματικές συστάδες αποτελούν οι ιταλικές αστικές συσσωρεύσεις με εξειδικεύσεις όπως για παράδειγμα στην κατασκευή παπουτσιών ή στην δημιουργία οίκων μόδας ή στην κατασκευή κεραμικών πλακιδίων και την τυποποίηση μαρμάρινων πλακιδίων που εξελίχθηκαν διαχρονικά και έγιναν διεθνώς ανταγωνιστικές με την ανάπτυξη επιτυχημένων διεθνών οικονομικών δικτύων διανομής και προμηθειών.

Το συμπέρασμα που προκύπτει είναι ότι κοινό στοιχείο των επιτυχημένων οικονομικών δικτύων και επιχειρηματικών συστάδων είναι η επίτευξη διεθνών επιπέδων ανταγωνιστικότητας που οφείλεται σε κρίσιμες συσσωρεύσεις πόρων και ιδιαίτερα ικανοτήτων επιλογής και απορρόφησης της απαιτούμενης γνώσης και τεχνογνωσίας. Το ερώτημα που τίθεται σε κάθε χώρα είναι πόσο εύκολο και με ποιο τρόπο είναι δυνατή η ανάπτυξη τέτοιων νέων συσσωρεύσεων (οικονομικών δικτύων ή/και επιχειρηματικών συστάδων).

Ανάλυση οικονομικών δικτύων και επιχειρηματικών συστάδων

Η περιγραφή και η ανάλυση των δικτύων και συσσωρεύσεων επιχειρεί να απαντήσει στα ακόλουθα ερωτήματα:

- Ποια είναι η δομή της αλληλεπίδρασης των επιχειρήσεων σε μια συστάδα;
- Ποια είναι η δομή ελέγχου των πληροφοριακών πεδίων και πως εξηγείται;
- Πως αναπτύσσονται και βιώσιμα τοπικά συστήματα καινοτομίας;
- Πως μεταλλάσσεται διαχρονικά και χωρικά η δομή των δικτύων;
- Ποιες είναι οι επιπτώσεις στη δομή και την αποτελεσματικότητα των συσσωρεύσεων από την γειτνίαση και την αλληλεπίδραση με άλλες συσσωρεύσεις;

Για την δικτυακή ανάλυση των οικονομικών συσσωρεύσεων χρησιμοποιείται η μέθοδος της κοινωνικής ανάλυσης δικτύων (*social network analysis*) με την χρήση πρωτογενών και δευτερογενών στοιχείων, η οικονομική ανάλυση με τη χρήση στοιχείων των άμεσων ξένων επενδύσεων (*foreign direct investment*), αλλά και οικονομικά μοντέλα παραγωγής (*economic production models*). Η ανάλυση διευκολύνεται με τη χρήση χαρτών (*network maps*), μαθηματικών γραφημάτων (*mathematical graphs*), προσομοίωσης με προγράμματα Η/Υ (*computer simulation*) και σε ορισμένες περιπτώσεις με την ανάπτυξη γεωγραφικών πληροφοριακών συστημάτων (*geographical information systems*) (Jackson & Watts, 2002).

Ευκαιρίες ελληνικών επιχειρηματικών συστάδων

Σύμφωνα με το *clusterforum* (www.clusterforum.org) τα κύρια χαρακτηριστικά που μπορούν να χρησιμοποιηθούν για τη σύγκριση επιχειρηματικών συστάδων είναι τα ακόλουθα:

- Αριθμός συμμετεχόντων επιχειρήσεων
- Συνολική οικονομική απόδοση επιχειρήσεων
- Συνολικός αριθμός εργαζομένων των συμμετεχόντων επιχειρήσεων

Στα πλαίσια των αναζητήσεων των δυνατοτήτων ανάπτυξης βιώσιμων επιτυχημένων επιχειρηματικών συστάδων στην Ελλάδα, οι σπουδαστές μας έχουν εκπονήσει υπό την επίβλεψή μας επιχειρηματικά σχέδια για μια σειρά επιχειρηματικών ευκαιριών που είναι δυνατόν να πραγματοποιηθούν στη χώρα μας. Πολλές από αυτές έχουν τα χαρακτηριστικά που απαιτούνται για την βιώσιμη ανάπτυξη μιας συσώρευσης συναφών επιχειρήσεων με ητ μορφή δικτύων και τη δυνατότητα μετεξέλιξης σε μία ή περισσότερες συστάδες. Δύο από αυτές είναι η κατασκευή ηλεκτρικών αυτοκινήτων και η εκτροφή βουβαλιών.

Η ευκαιρία του ηλεκτρικού αυτοκινήτου

Η τεχνολογία κατασκευής ηλεκτρικών αυτοκινήτων μικρών αποστάσεων και ταχυτήτων είναι εύκολη και γνωστή. Το επιχειρηματικό σχέδιο έδειξε ότι έχει άμεσο και σημαντικό επιχειρηματικό κέρδος, και είναι πραγματοποιήσιμη σε περισσότερες από μια βιομηχανικές περιοχές της χώρας μας, και ως πλέον κατάλληλη κρίθηκε η βιομηχανική περιοχή του Βόλου όπου υπάρχουν και οι εγκαταλειμμένες εγκαταστάσεις της NISSAN και το ανθρώπινο δυναμικό που μπορούν να υποστηρίξουν με επιτυχία την παραγωγή.

Προτείνονται καινοτομίες όπως ηλιοροφή με φωτοβολταϊκά τόξα, συστήματα παθητικής ασφάλειας, χρήση ελαφρών πλαστικών υλικών και σχεδίαση βασιζόμενη σε ανοιχτά πρότυπα, και ειδικά οχήματα για ειδικές χρήσεις όπως σε χιονοδρομικά κέντρα, νησιά, αεροδρόμια, κέντρα πόλεων, κλπ. Η κατασκευή δεν είναι αναγκαίο να γίνεται εξ' ολοκλήρου στις κεντρικές εγκαταστάσεις και μια σειρά υποσυστημάτων μπορούν να παράγονται από ανεξάρτητες συνεργαζόμενες επιχειρήσεις με βάση προγραμματικές συμφωνίες. Το επιχειρηματικό δίκτυο μπορεί να επεκταθεί και να αποτελέσει πολλαπλές επιχειρηματικές συστάδες συμπληρωματικών και ανταγωνιστικών επιχειρήσεων στο Βόλο αλλά και στην Ελευσίνα.

Το οικονομικό δίκτυο είναι δυνατόν να αναπτυχθεί άμεσα δεδομένου ότι από έρευνα που έχει γίνει, τα είδη επιχειρήσεων που μπορούν να ενταχθούν στην παραγωγή υπάρχουν ήδη ενώ η πλειοψηφία των επιχειρήσεων πώλησης οχημάτων που ανήκουν στο υφιστάμενο δίκτυο διανομής ενδιαφέρεται να συμπεριλάβει τα προτεινόμενα οχήματα.

Η μόνη απαίτηση για την άμεση ανάπτυξη του επιχειρηματικού σχεδίου είναι να υπάρξει η κατάλληλη επιχειρηματική ηγεσία που θα χρηματοδοτήσει και θα οργανώσει την επιχείρηση συναρμολόγησης και το δίκτυο συνεργασιών.

Η ευκαιρία της εκτροφής βουβαλιών

Τα βουβάλια τα έφερε ο Ξέρξης στην π.χ. εκστρατεία του στην Ελλάδα. Τα ζώα παρέμειναν και πολλαπλασιάστηκαν στη βαλκανική χερσόνησο, ιδιαίτερα στην περιοχή της βόρειας Ελλάδας όπου χρησιμοποιήθηκαν κυρίως για ζεύξη. Πριν εισέλθει η χώρα μας στην ευρωπαϊκή οικονομική κοινότητα, οι Ιταλοί αγόρασαν τον μεγαλύτερο αριθμό των ελληνικών βουβαλιών, η εκτροφή των οποίων είναι επιδοτούμενη σε συγκεκριμένους αριθμούς, όσα κεφάλια βρέθηκαν σε κάθε χώρα κατά την εποχή που λήφθηκε η σχετική απόφαση.

Σήμερα υπάρχει εκτατική καλλιέργεια περίπου δύομισυ χιλιάδων «γηγενών» βουβαλιών στην Ελλάδα, που είναι επιδοτούμενη και αγνώστου αλλά επίσης μικρού αριθμού στη Βουλγαρία, ενώ στην Ιταλία η καλλιέργεια είναι εντατική όπως και των βοοειδών και ο αριθμός τους υπερβαίνει το ένα εκατομμύριο. Ενώ στην Ελλάδα οι παραγωγοί προς το παρόν εκμεταλλεύονται κυρίως τις επιδοτήσεις, οι Ιταλοί έχουν προχωρήσει σε γενετικές βελτιώσεις και έχουν δημιουργήσει επιχειρηματικές συστάδες παρόμοιες με αυτές της εκτροφής βοοειδών στις βιομηχανίες γάλακτος, τυριού (μοτσαρέλα), κρέατος, δέρματος (ταπετσαρίες αυτοκινήτων, επενδύσεις παπουτσιών) αλλά και των κεράτων (μικροαντικείμενα). Το τυρί μοτσαρέλα είναι αποκλειστική παραγωγή Ιταλίας με ονομασία προέλευσης. Το γάλα της βουβάλας είναι κατάλληλο για την θρέψη των νεογέννητων ενώ γάλα και τυρί ενδείκνυνται για όσους έχουν προβλήματα αυξημένης χοληστερίνης. Το κρέας έχει υψηλή διατροφική αξία και πολύ μικρό ποσοστό λιπαρών και η νοστιμιά του είναι μοναδική.

Το επιχειρηματικό σχέδιο δείχνει άμεση κερδοφορία σε επίπεδο μονάδας, ενώ η δημιουργία επιχειρηματικών δικτύων είναι εύκολη επειδή μπορεί να βασιστεί στα υπάρχοντα δίκτυα εκτροφής και εμπορίας βοοειδών με πολλαπλά και πολλαπλασιαστικά οφέλη

Υπάρχουν όλοι οι απαραίτητοι συντελεστές ανάπτυξης, ήτοι, παραγωγοί (αγελαδοτρόφοι), σφαγεία, βιομηχανίες γάλακτος και τυροκομίας και δίκτυα πώλησης.

Επιχειρηματικές συστάδες είναι δυνατές όπου υπάρχουν ήδη τέτοιες συστάδες εκμετάλλευσης βοοειδών και είναι δυνατόν να δημιουργηθούν και νέες σε

περιοχές ανάπτυξης πολλαπλών μονάδων εκτροφής αλλά και σφαγείων και μονάδων παραγωγής και τυποποίησης γάλακτος, τυριών και επεξεργασίας δέρματος, νυχιών, κεράτων, ιδιαίτερα στις περιοχές της Μακεδονίας και της Θεσσαλίας.

Αναφορές

- Asheim, B. & Isaksen A. (2002) Regional innovation systems. The integration of local 'sticky' and global 'ubiquitous' knowledge. *Journal of Technology Transfer* 27 (1): 77- 86
- Best, M. (1990) *The New Competition: Institutions of Industrial Restructuring*. Cambridge, MA: Harvard University Press
- Blanas, G. (2003) *Total Quality Networking*, Athens: Patakis Publications
- Boschma, R. & Lambooy J. (2002), Knowledge, market structure and economic coordination: dynamics of industrial districts, *Growth and Change* 33 (3): 291-311.
- Castells, M. (1996) *The rise of the network society*, Blackwell, Oxford.
- Cooke, P. (2001) *Knowledge Economies: Clusters, Learning & Co-Operative Advantage*, London: Routledge
- Coombs, R., Richards, A., Saviotti, P., Walsh, V. Eds., (1996) *Technological Collaboration: the Dynamics of Cooperation in Industrial Innovation*. Cheltenham: Edward Elgar
- Forsman, M. & Solitander, N. (2003) Network Knowledge vs Cluster Knowledge - The Gordian knot of knowledge transfer concepts, *Working Paper*, Helsinki: Swedish School of Economics and Business Administration
- Jackson M. & Watts A. (2002) The evolution of social and economic networks, *Journal of Economic Theory*, 106, 265-295
- Martin R. & Sunley P. (2003) Deconstructing Clusters: Chaotic Concept or Policy Panacea? *Journal of Economic Geography*, 3(1): 5-35
- Nohria, N. (1992) Is a Network Perspective a Useful Way of Studying Organizations? In Eccles, R.G., editor, *Networks and Organizations. Structure, Form and Action*. Boston: Harvard Business School Press
- Porter, M (1998) Clusters and the new economies of competitiveness, *Harvard Business Review*, December 77-90.
- Rosenfeld S. (1997) Bringing business clusters into the mainstream of economic development, *European Planning Studies*, 5(1): 3
- Powel, W. & Smith-Doert L. (1994) Networks and economic life, in Swedberg R. (Ed.) *The Handbook of Economic Sociology*, Princeton: Princeton University Press
- Teece, D. (1987) *The Competitive Challenge: Challenges for Industrial Innovation and Renewal*, Cambridge: Balinger Publishing Company
- Thorelli, H. (1986) Networks: Between Markets and Hierarchies, *Strategic Management Journal*, 7(1): 37-51
- Zander, U & Kogut, B. (1992) Knowledge of the Firm, Combinative Capabilities, and the Replication of Technology, *Organisational Science*, 3(3): 383-397

URLs

www.clusterforum.org, CLOE (Clusters linked over Europe), North-East-South-West INTERREG IIIC, Cluster Management Guide - Guidelines for the Development and Management of Cluster Initiatives (accessed 12.03.08)